

# Kalvsviks gamla kyrkogård

Kinnevalds kontrakt

Växjö stift



David Fuchs  
Smålands museum rapport 2007:136

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM  
VÄXJÖ 2007  
ISSN1403-2902  
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:  
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö  
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

## Innehåll:

Inledning	sid 3
Kalvsviks gamla kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Sammanfattande bedömning och karaktär	sid 15
Ordförklaringar	sid 17



# INLEDNING

## Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

## Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

## Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

## Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

## Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

## KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremation av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hållar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

## VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen ”Finnveden och Njudung” vilka tillsammans med virdarnas land ”Värend” kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.





När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

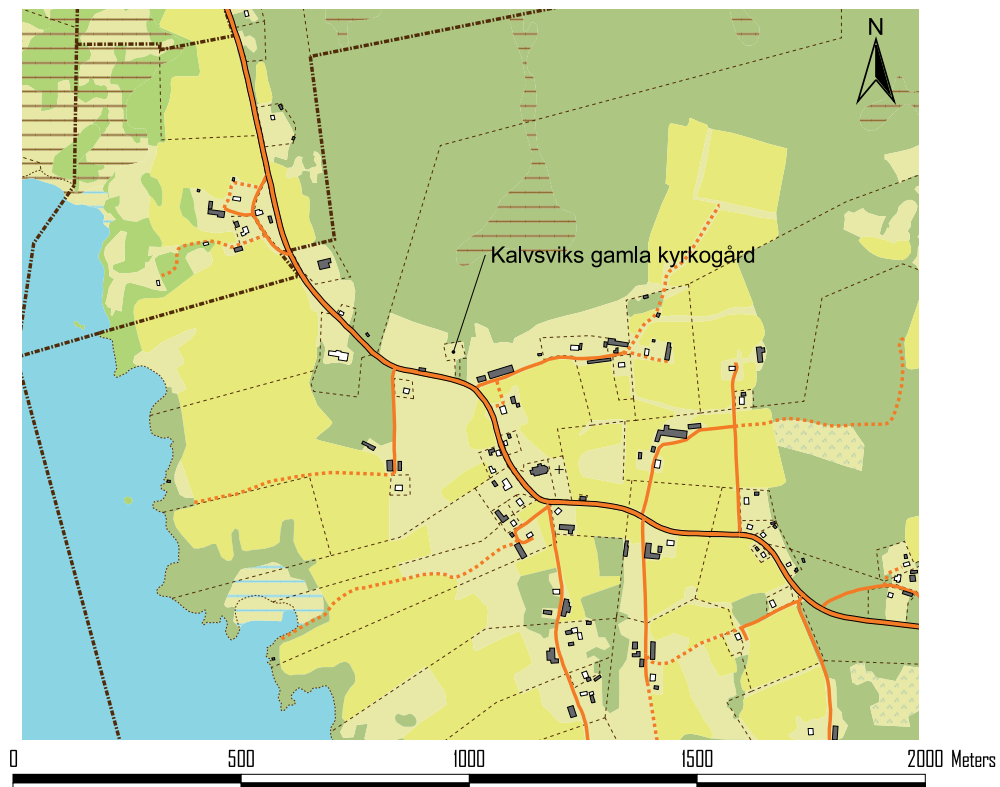
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

# KALVSVIKS GAMLA KYRKOGÅRD

Kalvsviks gamla kyrkogård ligger i Kalvsviks socken, Kinnevald kontrakt, Växjö kommun, Kronobergs län, Växjö stift.



## KALVSVIKS GAMLA KYRKOGRÅRD

### Kyrka och kyrkomiljö

Kyrkan i Kalvsvik omtalas första gången i skriftliga källor år 1336. Den revs år 1855. Kyrkan besöktes av såväl professorn Carl Georg Brunius från Lund samt Nils Månsson Mandelgren vars sammantagna uppgifter ger en god bild av hur kyrkan sett ut med avseende på byggnadens utseende och konstruktion.

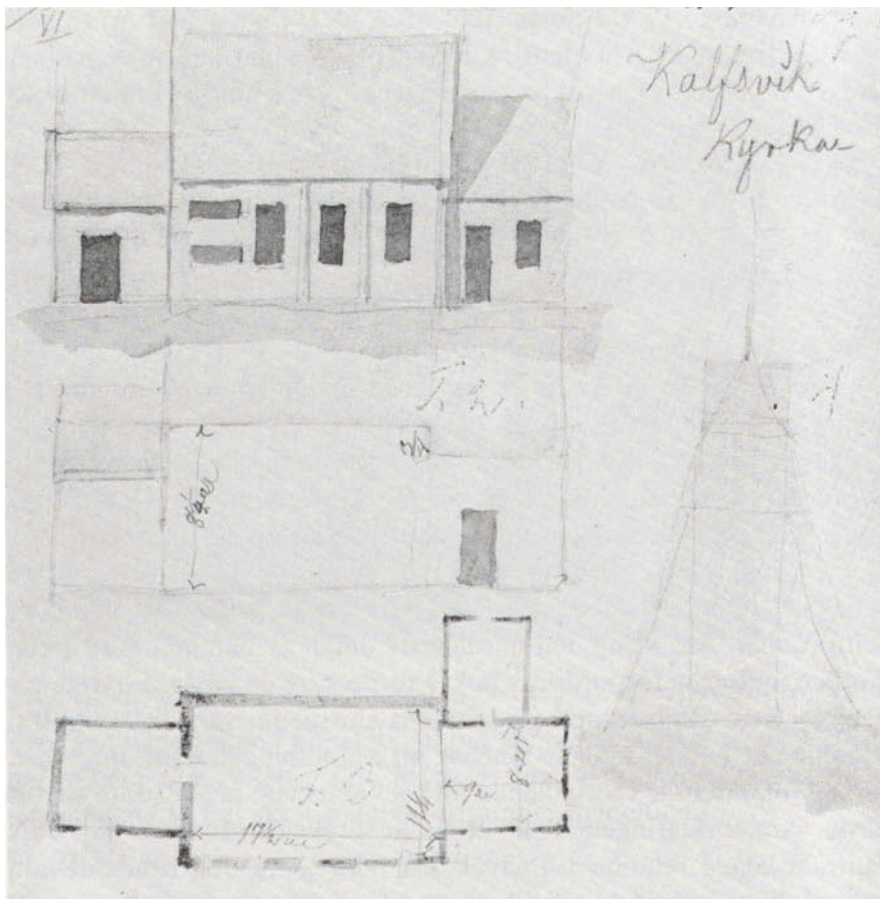
Kyrkan skall ha varit uppförd som en salskyrka med rakslutet kor vars invändiga mått uppgått till 10,3 x 6,7 meter med en vägghöjd på 4,9 meter och med ett kvadratisk kor på 4,75 meter.

Väggarna var uppförda av liggande bilat furutimmer med syllar utförda i ek. Den ursprungliga ingången till kyrkan skall ha varit belägen i långhusets södra del men det skall även ha funnits en rundbågig ingång i anslutning till kyrkans kor. I anteckningar kan man läsa att kyrkan hade små fönster vid takfoten vilket tyder på att kyrkan möjligen kan dateras till 1200-talet. I anteckningar gjorda av Brunius 1849 uppges att man i sakristian funnit två bjälkar vilka ursprungligen tjänstgjort i kyrkans triumfbåge. Mandelgren utförde vid sitt besök i kyrkan år 1848 en planskiss med måttangivelser. Han lät även rita upp kyrkan i sektion samt rita av kyrkans sydfasad. Inskrivet i dessa står att kyrkan blivit försedd med målningar åren 1333, 1665 och 1747 där de senare skall ha utförts av kyrkomålaren Johan Christian Zschotzscher. Predikstolen var av ek med rikligt bildhuggeri och härstammade från 1647.

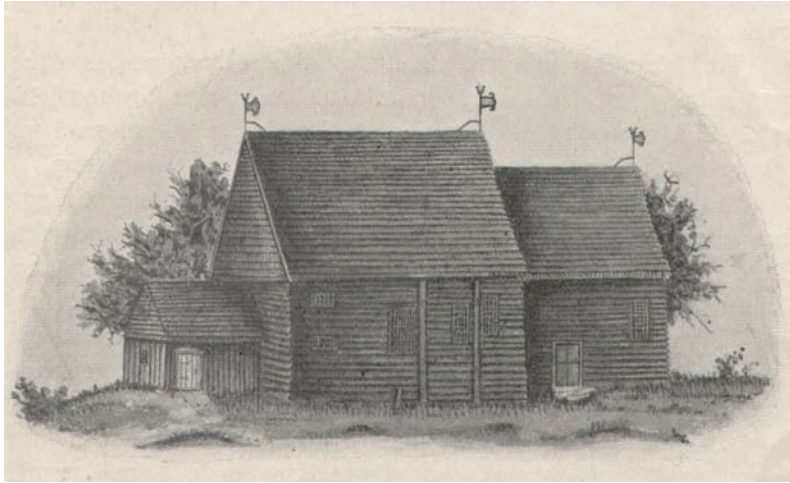
Vid en kyrkoinventering år 1826 påpekades att kyrkan var allt för liten för den växande församlingen och när den nya stenkyrkan stod färdig 1853 dröjde det inte mer än två år innan medeltidskyrkan revs.

### Kyrkogårdens historik

Kalvsviks gamla kyrkogård har brukats sedan medeltiden. Idag återstår endast ett fåtal gravminnen på kyrkogården varav det senaste restes år 1953. Minneskorset på den gamla kyrkplatsen lät man resa år 1936. Detta ersattes 1997 av ett nytt.



Sydfasad o plan "Skiss av kyrkans sydfasad och plan samt klockstapel utförd av Nils Månsson Mandelgren 1848.



Teckning av Kalsviks gamla kyrka.

### Händelseregister

1200-talet	Kalsviks gamla kyrka uppförd
1826	Kyrkoinventering
1848	Nils Månsson Mandelgren besöker Kalsviks kyrka
1855	Kalsviks gamla kyrka rivs
1936	Minneskors uppsatt på gamla kyrkogården
1997	Minneskorset på gamla kyrkogården utbytt



Norra kyrkogårdsmuren sedd från öster.



Smidesgrind vid kyrkogårdens ingång i söder.

## BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

### Allmän karaktär

Kalvsviks gamla kyrkogård är belägen ett stenkast norr om den gamla byvägen och ligger låglänt i terrängen. Kyrkogården omgärdas av en kraftig naturstenmur uppförd med markfunnen, delvis tuktad, sten. Vägen fram till kyrkogårdens ingång kantas av en askallé. Även trädkransen, vilken omger kyrkogården, utgörs av askar. Utmed insidan av muren på kyrkogårdens södra och västra sida har man placerat ett stort antal gravstenar vilka avlägsnats från kyrkogården. Av årtalen att döma härstammar ett flertal av dessa stenar från den nya kyrkogården belägen några hundra meter åt sydost.

### Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en vällagd drygt meterhög, två meter bred, naturstenmur av markfunnen, delvis tuktad sten. Muren är uppbyggd med två skalmurar vars mellanrum fyllts med s.k. skolsten. Muren har anpassats till den underliggande terrängen varför den böljar fram. Detta är något som blir särskilt tydligt på den norra sidan. I muren finns endast en öppning, belägen mitt på södra sidan. Några spår efter tidigare, numer igenlagda öppningar, har inte kunnat skönjas. Till följd av att man under årens lopp ej rensat området närmast muren från växtlighet har man, framförallt på den norra muren erhållit en del skador på muren.

### Ingångar

Kyrkogårdens enda ingång är placerad mitt i den södra muren och flankeras av två huggna stenstolpar vilka bär upp en sirlig smidesgrind. Grinden är bredare än muröppningen varför den troligtvis tillkommit senare.

### Vegetation

En relativt regelbunden trädkrans av storvuxna askar omger kyrkogården. I sydväst har man nyligen låtit föryngra beståndet varvid man låtit plantera



Skada på norra muren.



Storvuxna askar i anslutning till östra muren.



Den kuperade kyrkogården och askallén sett från norr.

två nya askar. Merparten av träden står på insidan av muren. Till största delen hålls växtligheten på kyrkogården efter genom slåtter frånsett en smal gång fram till, samt den ungefärliga yta vilken tidigare utgjort kyrkorummet, vilken klipps med motorgräsklippare. Detta är ur ett bevarandeperspektiv mycket positivt då det bidrar till att bevara ängsväxtligheten samt kyrkogårdens oregelbundna yta med spår av gravkullar m.m. Klippningen tydliggör även på ett enkelt sätt den gamla kyrkans ungefärliga utbredning för besökare till platsen.

### Gångsystem

På kyrkogården finns idag inte spår av några äldre gångar. Några uppgifter om detta har ej heller gått att finna i arkivmaterialet.

### Gravvårdstyper

På Kalvsviks gamla kyrkogård finns idag, frånsett alla de gravstenar vilka ställts upp utmed murarna, endast tre bevarade gravminnen. Äldsta gravminnet utgörs av en tunn stenskiva som står lutad mot minneskorset på kyrkogårdens östra del. En bit av stenen är avbruten och saknas men man kan ändå utläsa att den rests på platsen under 1800-talets första decennium. Öster om minneskorset ligger en kraftigt mossbelupen håll vars text ej



Kyrkogårdens yta uppvisar svaga spår av tidigare gravkullar.



Skadad gravsten från 1800-talets första decennium, lutad mot minneskorset.



Kraftigt mossbelupen liggande gravhäll på kyrkogårdens östra del.



Hovtjänaren Axel Sjöbergs gravvård från 1950-talet.

längre går att uttyda. Den tredje och sista gravstenen är av modernare snitt och utgörs av en natursten. Av inskriptionen framgår att stenen rests över hovtjänaren Axel Sjöberg 1862 – 1953. Nämnas kan även att man bland de avlägsnade stenarna finner ett par stenar med infälld porslinsmedaljong med motiv av konstnären Berthel Thorvaldsen. I den kuperade ytan kan man med lite god vilja även utläsa rester av tidigare gravkullar vilka idag ligger dolda under en kraftig grässvål. Ur densamma framskyntar på några ställen resterna av den gamla kyrkans grundstenar.

### Byggnader

Idag finns inga byggnader bevarade på Kalvsviks gamla kyrkogård. På några ställen i den kraftiga grässvålen framskyntar grundstenarna från den gamla kyrkan. I äldre tider fanns även en klockstapel. Denna var belägen strax utanför muren väster om ingången. I denna hängde tre klockor vilka flyttades till nya kyrkan vid rivningen. Den äldsta klockan, tillika den största, var gjuten år 1507, mellanklockan år 1764 och den minsta klockan uppskattas vara tillverkad kring mitten av 1400-talet. Idag finns endast ett ekkors på kyrkogården, rest till minnet av den gamla kyrkan. Detta sattes upp i samband med att kyrkogården rustades upp år 1936 men fick bytas ut år 1997 sedan det gamla tjänat ut. Virket till detta erhöll man från Sigrid Karlsson i Länsmansgården.



På ett par av de stenar som avlägsnats finner man medaljonger av konstnären Berthel Thorvaldsen.



Avlägsnade stenar vilka placerats lutade mot västra och södra muren.

## Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kyrkogården har idag en ängsliknande karaktär med en etablerad ängsflora. På området finns tre bevarade gravvårdar varvar två med tydbara inskriptioner. Dessa gravstenar bör fortsatt vårdas då de med sin närvaro visar att kyrkogården en gång i tiden brukats som begravningsplats. Gravvårdar uppförda före 1800-talets mitt skall, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning som en försäkran om att de fortsatt kommer åtnjuta vård av församlingen. En varsam rengöring av den liggande hällen öster om minneskorset skulle kunna anses motiverat om det under det tjocka mosstäcket finns någon text som går att läsa annars får en insats av det här slaget anses onödig. Stenmuren är fransett några mindre skador i gott skick och utgör en tydlig markör för den gamla kyrkogårdens tidigare utbredning. Det är därför önskvärt att muren vidmakthålls och att man låter avlägsna en del sly och buskvegetation invid muren vilken annars hotar att skada murverket om dess rötter tillåts växa in bland stenarna. Det är också angeläget att man slår vakt om att bevara den ängskaraktär som genom åren etablerats på kyrkplatsen. En fortsatt skötsel med slätter, gärna då med ett skärande redskap såsom lie eller röjsåg, är att rekommendera då detta gynnar ängsfloran. Vidare främjar det ängsfloran om det slagna växtmaterialet samlas upp och avlägsnas från kyrkogården.



Minneskors rest första gången 1936 men ersatt år 1997.



## SAMMANFATTANDE BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Strax nordväst om den nya kyrkan i Kalvsvik finns den gamla kyrkogården, som nu ligger öde. Den medeltida träkyrkan vilken tidigare låg på platsen revs 1855, då nya kyrkan stod färdig. Ödekyrkogårdens är i det närmaste kvadratisk med sidor som uppgår till en längd av ca 30 meter. Den omgivande muren är över två meter bred och ca en meter hög. Platsen har ett mycket idylliskt läge och ett kors är idag upprest där kyrkans altare tidigare stod. En stor gravhäll är placerad öster om minneskorset. På kyrkogården finns utöver denna ytterligare ett par gravminnen bevarade.

Historiken och informationen kring Kalvsviks gamla kyrka och kyrkogård är knapphändig och det finns inte mycket dokumenterat om kyrkogårdens tidigare utseende och karaktär.

Kyrkogården har idag en ängsliknande karaktär med en etablerad ängsflora. På området finns tre bevarade gravvårdar varvar två med tydbara inskriptioner. Dessa gravstenar bör fortsatt vårdas då de med sin närvaro visar att kyrkogården en gång i tiden brukats som begravningsplats. Gravvårdar uppförda före 1800-talets mitt skall, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning som en försäkran om att de fortsatt kommer åtnjuta vård av församlingen. Stenmuren är frånsett några mindre skador i gott skick och utgör en tydlig markör för den gamla kyrkogårdens tidigare utbredning. Det är därför önskvärt att muren vidmakthålls och att man låter avlägsna en del sly och buskvegetation invid muren vilken annars hotar att skada murverket om dess rötter tillåts växa in bland stenarna. Det är också angeläget att man slår vakt om att bevara den ängskaraktär som genom åren etablerats på kyrkplatsen.

## ARKIV OCH LITTERATUR

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen.

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.  
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Kalvsviks kyrka.

Liepe, Anita *Medeltida lantkyrkobygge i Varend Kronobergsboken 1984-85.*

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Växjö kommun, Byggärenden, Kalvsviks kyrka.

## Ordförklaringar

### Högrest smal eller monumental gravsten



Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

### Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under



hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejdade livsgärningen.

### Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.



### Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.



### Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.



### Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

### Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.



### Liggande natursten



Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

### Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.



### Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.



### Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.



### Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.





### Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.



### Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.



### Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.



### Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.



### Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.



### Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.